

● Svatého Eustacha, dvacátého dne měsíce září

*Abyste mohli spolu se všemi svatými pochopit,
co je skutečná šířka a délka, výška i hloubka
tohoto tajemství.*

SVATÝ PAVEL

Kolik krásy v sobě nesou stavby vytvářené několika mistry v různých dobách! Naše dílo ovšem to štěstí mít nebude. Celou kompozici ovlivní těžký terén, architektonické řešení se musí přizpůsobit jemným křivkám svahu. Nápaditý a velmi šikovný bratr Alfons z velké kupy hlíny v reliéfu modeluje půdorys celého kláštera, vyznačuje umístění zdí, pilířů a sloupů do výšky asi dvou palců. Jeho práce vyvolala velký zájem floriellské kapituly. Opat je všechny přivedl slavnostně až k nám. Je to sice místo ticha, ale zprávy se v něm šíří rychle, všichni o započatí studií věděli. Bratřím se na hodinu dostalo povolení hovoru, tedy i kritiky. „Tímto otvírám jednání naší kapituly,“ pronesl opat. Vzrušení nad plány nového domova, dnes mnohem konkrétnějšího, je naprosto pochopitelné. Navzdory opatovu doporučení jsem se padni komu padni pustil do popisu kostelní věže, jako kupec chválící své zboží.

„Ta zvonice, bratři moji, je dílem okamžitého vnuknutí. Většina prvků u mě vzbudila početné pochybnosti, ale kostelní věž se mi přímo vnutila, jako ve vidění. Měli byste vědět, že je znázorněním pláště naší Panny, jež bdí nad naším klášteřem. Není to pochopitelně žádná nedokonalá socha, nýbrž plné vyjádření, zobecněná forma jejího ztuhlého pláště z těžké, vyšívané látky poseté drahokamy. Tak, jak tam nyní stojí, příkrývá kněžiště, vévodí transeptu. Její svatá kápě do svých neviditelných záhybů halí i vaše chórové lavice. Jedná se pochopitelně o abstrakci, ale my, mistři díla, dennodenně a do hloubky mísíme poezii se skutečností, plastické dílo s jeho inspirací. Vzpomínáte si, jak ten cisterciácký mnich celý vystrašený hledá své bratry v ráji, a když žádného nemůže najít, vrhne se s plácem k Panniným nohám? Ona se k němu skloní, pomůže mu na nohy, rozhalí mírně plášť a ukáže mu

všechny cisterciáky v čele s opatem Bernardem. Právě tato svatá legenda se stala inspirací kostelní věže našeho kláštera.“

Všichni se už vidí zakryti imaginárním pláštěm, jenž do své draperie halí i jejich lavice. Benedikt a převor odvádějí bratry na stavbu, zatímco já jsem s opatem usedl na slavník: „Milý synu,“ povídá mi „překvapils mě, ba přímo šokoval; proč jsi mi toto neřekl, když jsem tu byl naposledy? Copak si myslíš, že jsem bez srdce? A teď mi řekni, je ta historka pravdivá? Ta s tím pláštěm?“

„Otče, odpusť mi, že jsem ve svém přesvědčení sehrál takovou komedii. Všechno je přece pravda i lež, nikdy nevíme, co je v tom, co si myslíme a říkáme, upřímné a kde již podvádíme. Byl jsem tak přesvědčen již od počátku? Nemyslím si. Tehdy to byla jen neurčitá, abstraktní forma, když jsem se však pustil do prvních náčrtů, vzpomínám si, že jsem zcela jasně spatřil pyramidu tyčící se do výšky jako socha světce či mnicha. Trojúhelník svaté Trojice mi poté vnukl další obraz: znázornění matky. Silueta bez ramen, drobná a jemná; taková se mi zjevovala ze všech stran, dominovala údolí. Teď tomu, co jsem právě říkal, věřím. A co ty, otče? Je ta legenda o plášti podle tebe pravdivá? Co myslíš? Je to jen obraz či předobraz budoucnosti?“

„Jedno i druhé, synu. Věřím, že blaženství je v ráji skutečné: bok po boku té, kterou milujeme z celého srdce, té, jež na zemi nahradila ženu, které jsme se dobrovolně zřekli. Vidím tam i sebe, aniž bych se viděl. Střet skutečnosti s legendou. Ráj, to je nejen obraz, ale i abstraktní místo stvořené pro blaho duší. Pro tělo a kukuly už tam sice není místa, ale pro svatou přítomnost plnou radosti ano, v takové formě, kterou dokážeme vnímat našimi zjevenými smysly. To znamená, že pro nás, ubohé smrtelníky, je hmotné znázornění předložené umělci pravdivé a musí nám stačit. Děti, poddaný lid, mniši, biskupové i králové mohou tak věřit stejným obrazům a svatým vizím. Říkám ti, synu, že před chvílí jsi ve mně vzbudil skutečné dojetí, já jsem se pod tím pláštěm na mou duši viděl, tak jak jsi ho popisoval. Hladil jsem tu těžkou látku, a protože jsem s přibývajícimi léty trochu zimomřivý, představoval jsem si i podšívku z kožešiny. Chápeš to? Postupně jsem

tebou popisovanému obrazu dával viditelné kontury. Jsem si jistý, že je nemožné, aby se tak nestalo, takže se tak stane. Síla Božího ráje, Boha, jenž je svými rozměry i prožitky stejně nepostižitelný naším vnímáním, jako my jsme nepostižitelní světem: proč se tedy bránit obrazům vědy, naivity, vidinám umělců? Od této chvíle, můj synu, budu nejhlasitějším obhájcem předobrazu, jehož jsem se dnes mohl s takovou intenzitou dotknout. Ten, kdo by ti teď chtěl bránit ve výstavbě naší zvonce, bude potřebovat hodně síly, já věřím tvé vizi; zasloužil sis ji, závidím ti a žehnám.“

Proč mě pokaždé, když jde o řemeslo, naplní pochyby a výmluvy, ostýchavost a hanba? Cítím se stále tak sebejistě, zde se mi do svědomí vetře vždy zvláštní stydlivost, podivný pocit plachosti. Jako bych měl najednou pocit, že slovy odhaluji něco neobyčejně důvěrného, za co se člověk obyčejně stydí. Pokaždé když dojdou k něčemu, na čem mi opravdu záleží, musím se velmi nutit. Po zralé úvaze zjišťuji, že jsem ve věci kostelní věže vystupoval sice jako hokynář a komediant, že jsem se tím pouze bránil zveřejnění těchto svých opravdových, upřímných emocí! To jsem pochopil díky opatovi.

- **Svatého Matouše**

Poslouchej, co říká člověku: „Jako se tyčí nebesa nad zemí, tak se moje cesty tyčí nad vašimi cestami, mé myšlenky nad vašimi myšlenkami.“

BERNARD Z CLAIRVAUX

Bratři spí, já jsem se právě vrátil z Florielly. Odjížděl jsem nad ránem, před tercií jsem byl na místě k jednání kapituly. Opat nám přivezl dobré zprávy z Francie, Jindřich, králův bratr, bude brzy arcibiskupem remešským. Tento princ patří mezi nejbližší přátele našeho papeže, je naší nejsilnější oporou u krále Ludvíka VII. Jeho vliv potřebujeme, král je vrtkavé povahy, často váhá, někdy je spíš pro Plantageneta, jindy pro Rudovouse. Mír mezi Francií a Anglií je naprosto nutný alespoň do ukončení rozkolu, tedy vítězství papeže Alexandra

nad vzdoropapežem Viktorem. Opat z Clairvaux není žel Bohu mezi námi, ten by tuto smutnou aféru jistě dokázal urovnat. Králové naší doby používají církev k osobním potřebám, aby zakryli vlastní zneužívání moci či ukojili choutky po další nadvládě: to je počátek všeho zla. Světská a duchovní moc se střetávají ve špinavém boji o vliv, zatímco obyčejní křesťané se ptají, kde je pravda.

Ve florielském klášteře zavládla již zima, i když je stále pěkné počasí, v kapitulní síni bylo docela chladno. Opat mě po zasedání ještě zdržel, chtěl se mnou mluvit o mých plánech. Náš otec působí vždy tak vážně; pravda, mívá i vřocí slova, ze svého minulého působiště si ale ponechal pevné jednání, rozhodné slovo, gesto vojáka: je to mnich bojovník. Jinak dosti široká kukula na něm naopak vzbuzuje pocit, že se z těžkého brnění právě převlékl do domácího. Všechno u něj vypadá mocně, masivně. Když s ním debatuji, připadám si jako kobylka pod býčími kopyty. Kdybych neměl výhodu řemesla, bylo by to nepříjemné. Jeden druhého si ale vážíme, já kvůli jeho nadání pro organizaci, on pro moji technickou zdatnost a plastické vnímání.

Nejdříve pochválil mé přípravné studie, shledal v nich tak jako v minulosti dokonalost tvarů, dobrou techniku i smysl pro člověka; vytkl mi však, že pracuji příliš osamocen, výhradně s přihlédnutím ke svému vnitřnímu světu, že se bráním budoucnosti. Opat hovořil s takovým odhodláním, že mě ani nenapadlo, abych se bránil, nechal jsem přejít bouři. Pokračoval dál:

„Cítím, že jsi jak na nožích, máš chuť říci, protestovat, že Thoronet má být klášter pro šedesát bratří. Jenže jak to můžeš vědět? Copak nevíš, že naše kláštery nejsou nic jiného než pracující města? V Cîteaux, Clairvaux, Molesmes, Fontenay dnes žijí tisíce mnichů. Za svatého opata Roberta jich bylo deset; proč se vzpíráš myšlence, že tu jednou mohou stát celá města svatých kněží? Nemáš strach, že tvé architektonické řešení od počátku pojaté v omezeném plánu způsobí politováníhodný chaos, tedy pokud budou další postupovat podobně jako ty? Z našich domů mohou být jednou města, musíme na to myslet a stavět je do předem stanovené osnovy, být připraven na případný rychlý rozvoj, to je povinnost každého

mateřského kláštera. Samozřejmě že mnišská města mají svůj zvláštní charakter, ve středu leží křížová chodba, malé náměstí určené meditaci, kolem něj jsou uspořádány prostory určené prvnímu společenství; přijdou další křížové chodby, křídlo noviciátu, kopistů, nové refektáře; to už se sem hrnou obláti, postaví se hospic, který jednoho dne zdvojí, ztrojí svůj objem. Kostel pro dvě stě osob přestane stačit, kapitula rozhodne postavit nový svatostánek. Ošetřovna pro deset konvršů a čtyři mnichy bude na čas postačující, pak si ale vzpomeneme na velké epidemie, uvědomíme si, jak slabé je lidské tělo, a hnání křesťanskou láskou postavíme ošetřovnu dosahující fantastických rozměrů. Dej na mě: v našem statku, mlýnu a dílně jsme ještě vesnicí. V ovčárnách, stájích a polnostech usínáme již coby městys. Ale v dalších dílnách, kovárnách, ošetřovnách a špitálních střediscích, hospicích a kostelech se jednoho rána probudíme jako město. Musíš uznat, že svět, který se právě rodí, má zapotřebí rad i příkladů. Triumfující křesťanství usiluje o novou organizaci, staví si města. A nám mezi prvními připadl úkol začít a podnikat. Naše modlitební osady mění se v obrovská města nás jako první nutí vtisknout nížinám, a zvláště pak údolím, zvlněné krajině osnovu našeho vývoje, jehož rozsah však nikdo nezná dopředu. Já si tyto perspektivy ani bezprostřední realitu nepřeji, ale ani se jim nevyhýbám. Mým úkolem je vybrat, uspořádat, spočítat – kapacitou vodních zdrojů počínaje, výkresy odpadních vývodů konče; stejným způsobem na mně leží umístění nejen první, ale i té poslední zvonice, jež i za sto let musí být v souladu s předchozími. Naše města musí jít příkladem, musí mít pevná pravidla, neboť jsme Řád, žijeme podle pravidel Řehole. Celkové uspořádání je sice dáno předem, avšak vytvořit jeho budoucí formu není zdaleka nic snadného, neboť i ona zůstává předem neurčitelnou. Každá funkce, klášterní, kulturní, zemědělská, špitální, ubytovací či výrobní, podléhá vlastnímu vývoji, v závislosti na náhlých změnách programu nebo příliš rychlému růstu: nová povolání jsou stále velkou neznámou. Znamení řádu musíme ovšem nést za každých podmínek: mistr stavitel vytvoří jednotné pravidlo, kterým se budou řídit všechny části konstrukce, poměry jejich objemů, uspořádání platné i pro zásahy vzdálené v čase, on vyznačí

dělicí cesty, každé činnosti vyhradí svůj prostor; tak zůstane mnich mnichem, a když onemocní, bude ošetřován daleko od dílen a řekou poháněných mlýnských kol. Toto pravidlo stejně jako naše Řehole musí předcházet každému usazení v kraji. Žijeme v úžasném století, jež se v lecčem velmi podobá nejpłodnějšímu období císařského Říma, kdy uprostřed pouští a téměř za dne na den vyrostla celá města. K podrobné síti základních potřeb města je třeba přidat i obecný náhled jeho konečné formy, jakousi první přípravu pro sochaře.“

Opat se zvedl, přecházel sem a tam, čas od času se zastavil, aby výklad své teorie doprovodil řízným pohybem ohromných rukou, někdy zařatých v pěst. Jeho tichý bas se zvedal nenadále, jako při kázání, svou intonaci stupňoval podle důležitosti daných principů, myšlenek a básnických přirovnání. Nesnáší, když je přerušován; jeho řeč ve mně probudila dávné vzpomínky. Znáám ho jako převora z Clairvaux, opata v La Bussière, ztělesněnou alegorii našeho Řádu, jakéhosi věčného cisterciáka. Je to statný mnich, střední výšky s širokými rameny a mocnou šíjí. Má plný obličej s těžkými rysy, bez vrásek, zcela vyholená hlava jako narýsovaná kružítkem, poznačená jen hlubokou jizvou na čele. Pohled má stále zastřený, vyhaslý, řeklo by se z nepřítomnosti lidských citů. O mé osobě se často vyjadřuje poněkud skepticky, ale baví se například mými nekonformními řečmi, mou roztěkaností. Je to pohled téměř vždy plný ducha, i když zdrženlivý, z těch očí čiší něco krutého, tak neúprosně se jeví, bez jediné slabosti. To, že si tak pečlivě všímám vzhledu tohoto velkého cisterciáka, zosobnění našeho Řádu, je způsobeno vším, co pro mě osoby jako on učinily. Dobro svým příkladem a radou, zlo svou shovívavostí a nároky vůči špatnému mnichovi, který je zároveň užitečným, nepostradatelným mistrem díla. Když konečně ustal a zjišťoval, jaký dojem jeho slova vyvolala, chvíli jsem počkal, dobu nutnou k přípravě odpovědi, i když mě svrběla na jazyku po celou dobu jeho proslovu.

„Otče,“ povídám mu na to, „jsem překvapen tvou prozíravostí. Musím přiznat, že jsem skeptický, nikoliv k vývoji našich klášterů – sám jsem se podílel na výstavbě více než padesáti komunit – ani k nutnosti plánu a půdorysu ve formě osnovy. Spíše se obávám, že uplatňování jediné, obecně platné

disciplíny bude na úkor citu a umění, lidství a jedinečnosti forem.“

„Chceš snad říci, že dáváš přednost harmonickému chaosu před řádem bez génia?“

„Bez dlouhého přemýšlení, ano.“

„Ale proč? Nemyslíš, že mohou žít bok po boku, jako když osoby různé citlivosti svěříš jednomu řízení?“

„Jenže nepředvídané je často i přínosné, to, co díky němu vzniká, bývá nakonec i lepší.“

„Zapomínáš ale na zásadní podmínku, bez níž se nic nepředvídaného neuplatní: na výraznou, až výjimečnou kvalitu architektury.“

„Jistě, no a?“

„Naše kláštery,“ pokračuje on, „jsou ve své základní osnově, jako zde v Thoronetu, podřízeny přísné Řeholi, jež hned od počátku udává tvar kostelu, křížové chodbě, posloupnosti okolních síní: řekni mi, jak omezovala tebe, který ses jejímu plánu podřizoval celý život? Bránila ti ve volném projevu?“

„Naopak, otče, já jsem tato omezení v plánu přímo miloval, svoboda tvaru zůstávala stále velká. Ano, to, co tvorbě předchází, je skutečně jen přesně definovaný program, to přiznávám. Bojím se oponovat programu, v němž není dáno nic jiného než forma či hrubost otesání kamene. Jistě i mě je odporne takové to nastavování bez ladu a skladu na předměstích, ale klidně přiznám slabost pro města stavěná pomalým, harmonickým vývojem s prvky řádu i chaosu. Budovy a domy, které se po staletí mačkají v těsném prostoru uvnitř hradeb, se mi líbí víc než ty, které stojí v dokonalých přímkách, o jejichž rozmístění i objemu je rozhodnuto od začátku.“

„Tvá přání jsou nemožná, a ty to víš: jak padne rozhodnutí, společenství rostou rychleji než strom, táhnou se do šířky a výšky stejně jako větve, vždy nečekaně. Dub má rád dobrou zem, jeho siluetu rozpoznáme, jeho větvoví ovšem narůstá vždy v nekonečné, nepředpokladatelné variaci větví a větviček. Proto, jak vidíš, musíme hned od počátku rozhodnout o dřevině, zvolit semeno či sazenici, vybrat mezi poetickým fíkovníkem či ořechem, mezi příkrčeným olivovníkem nebo čistým topolem. Mnišská města pár let stavíme a zhruba do padesáti let prosperují; co s nimi bude bez voleb, bez rozhod-

nutí, bez forem? My se nemůžeme podvolit fantaziím mistrům díla, kteří jeden po druhém uplatní svůj kámen, svého génia. To si pak každý, jak už to tak bývá, vymyslí svou osnovu, z nezájmu či žárlivosti se obrátí zády ke svému předchůdci.“

„Snažně tě prosím, otče, představ si bezduchý řád, celek přísného stříhu, předem však jalový přehnanou strohostí.“

„A ty, synu, si představ bezduchý zmatek, neduživý a žalostný.“

„Jistě, máš pravdu, ale to já nepřipustím, nemohu a nechci. Kolik stavitelů už prokázalo své kvality!“

„Kde ale bereš jistotu, že tomu tak bude navždy?“

Bylo již hodinu po sextě. Slunce začínajícího podzimu vydává příjemné světlo, i když ne tak syrové, není tak bílé, nabírá pomalu barvu, kterou později předá vinicím. Jedna taková sluneční skvrna se už delší dobu vznášela pod křížovou chodbou, pak se ale přehoupla přes parapet okna u konvršů, její světlo se zčistajasna rozprsklo v sále na dlaždicích z růžového salerna, bílé zdivo se rozesmálo. Ta šťastná příhoda nás na okamžik přerušila, zapůsobila na naše nesmiřitelné myšlenky. Pozoroval jsem opata, jak usedl, přebytečnou látku kukuly si složil do klína a zamyslel se. Opatská kukula se v ničem neliší od naší, jen nese známky ušlechtilosti, není čistší či méně vyspravovaná, to ne, je jen ve svém opotřebení a nečistotě jaksi jednotnější; je to znamení vyššího poslání, obecného zájmu, práce opata: otce.

Pozoroval jsem opata, zdál se pohroužen v meditaci či možná v nějakém dalekém snění. Jeho život se čte jak legenda: opat z Clairvaux by se dnes dožil stejného věku jako on. Bývali přátelé z dětství, Bernard z Fontaine se ho tehdy snažil přetáhnout do Cîteaux spolu se svými třiceti kumpány. Nemyšlel si, že by to bylo zrovna jeho dobrodružství, šel za jiným. Zamířil do Palestiny, ale vrátil se s jinými, hlavu vyholenou, oblečen do kamizoly zdobené křížem, v těžké kroužkové košili a onom dnes už slavném dlouhém pláštci. Léta Páně jedenáct set dvacet osm se tento sbor pod vedením hraběte champagnského, magistra templi Huga z Paynu, ubíral na koncil v Troyes, aby se tam znovu setkal s Bernardem, v té době opatem z Clairvaux. Mladý cisterciák se již tehdy těšil neobyčejnému vlivu, takže během koncilu vstěpil templu jeho

definitivní podobu. Byl založen řád Kristových rytířů. Tou dobou na cestách ještě nikdo neviděl tyto podivné, osmahlé a zaprášené jezdce, jejichž zbroj i koně nekrášlilo zlato ani stříbro. Tím, čím ohromovali, bylo jejich vznešené, okouzlující vystupování. Nikoho ani nenapadlo, že by i rytíř mohl složit slib chudoby, čistoty a pokory, a pak se prohánět po bitevních polích, neboť by to bylo v jasném rozporu s Písmem: „Kdo mečem zachází, mečem schází“.

Po nějakém čase povolal opat z Clairvaux nového templáře k sobě, neboť promýšlel svou křížovou výpravu a potřeboval dobrého organizátora. Rytíř se tedy přidal k Řádu a zůstal až do smrti svatého opata. Během svého pobytu, víc jak dvacet let, dokázal uspořádat celý klášter Clairvaux, vybudovat dostatečné místo pro sto kopistů, mnichů a noviců, dostavět konečný klášter a do lidové řeči sám přeložil několik rukopisů. Mimoto měl na starosti, a to byl jeho hlavní úkol, většinu řádových mistrů díla. Byl to konečně on, kdo se podílel na vedení oné nešťastné křížové výpravy, následoval Bernardovo dobrodružství a s hořkostí uznal jeho neúspěch. Do kláštera se vrátil dlouho po opatovi, ale dostalo se mu radosti být mu po ruce, když Bernard ulehl na smrtelnou postel. V roce jedenáct set padesát čtyři odešel z Bussière do Florielly, aby tam mohl řídit výstavbu Thoronetu.

Jaký klid v něm, po tolika dobrodružstvích, strádáních, tolika vzpomínkách! V tomto prostě klenutém, prostě vybíleném sále, plném radosti a míru spočinuly všechny jeho sny o dálných, nedokončených činech. Na co asi tak myslel můj opat? Zřejmě na mě zapomněl, vypadal překvapeně, když si mě nakonec všiml. Má přítomnost ho rozladila, asi se zastyděl za svou melancholickou chvílku, a tak se kvapně opět chopil mých nákrešů. Tvrdě zkritizoval rozložení vedlejších budov, jež samozřejmě brání v rozšíření opatství na západ. Přikázal mi, abych v těchto místech ponechal volný prostor a o něco dál posunul nejen hospic, ale i statek. Byl jsem již na odchodu, když mě gestem zastavil, měl smutný pohled, hlas suchý a sípavý: „Ten, kdo předvídá, nesmí se opájet slovy a pohádkami. Nechť jsou nepořádky tohoto světa lekcí členům našeho Řádu.“

Když jsem vyšel ven, měl jsem pocit vysvobození. Oba jsme si uvědomovali, že naše debata byla zbytečná. Včera

jsme se nechali unést k sentimentálním výlevům, dnes jsme opět mluvili o řemeslu, které milujeme, načež se opat ztratil kdesi ve svém snění. Chtěl mít poslední slovo a vrátit tak naše vztahy do původní polohy, vrátit se k podstatnému. I toto z nás činí cisterciáky, očekává se, že umíme ztrestat své slabosti. Jestli oni umějí vésti svého ducha, tím lépe pro ně, já to zkoušet nechci, stavba potřebuje můj cit, moji něhu.

- **Svaté Viktorie, dvacátého třetího dne měsíce září
jedenáct set šedesát jedna**

Nuže, občané athénští, že nejsem vinen podle Melétovy žaloby, k tomu není potřeba, jak se mi zdá, dlouhé obhajoby, nýbrž stačí i toto; co však jsem říkal již napřed ve své řeči, že mi totiž vzniklo velké nepřátelství a u mnoha lidí, dobře vězte, že to je pravda.

PLATON, OBRANA

Vůz zatížen sterem kamenných kvádrů sjížděl veden bratrem Lukášem. Nebyl to těžký manévr, jen svah byl strmý. Brzda je sice jednodušší, ale jistá. Benedikt kdysi řekl: „Nechci, aby se svázelo, aniž by u toho byl ještě někdo, jako pojistka.“ Zvyk, to je na stavbách velmi nebezpečná věc. Už dlouho se nikdo Benediktovým rozkazem neřídil, a každý to věděl. Za měsíc se tím ušetřilo tolik pracovních sil, to znamená další kvádry navíc. V půlce kopce leží velký kámen, před i za ním vyjetá kolej. Při každém svozu je nutno brzdu povolit, aby se vůz pořádně rozjel, a pak zase za páku silně zatáhnout, aby vůz zůstal pod kontrolou. Dnes se kolo na tom kameni zarazilo; mezek oddychoval zhluboka, bratr Lukáš zvažoval situaci. Měl za to, že když pootočí ojí, tak ten kámen prostě objede. Sám se pustil do manévru. Přešel dopředu, pustil na chvíli vůz a okamžitě zatáhl zase za brzdu. Rána bičem na hřbet naší Kobyličky, ta se vzepřela, vykročila stranou a dostala se přes kámen. Jenže pohyb byl moc rychlý, mezek se dostal na úroveň vozu a jeho váhu již neudržel. Lukáš ještě vší silou zatáhl za brzdu, jenže páka, ač bytelná, se zlomila. Kobylička

na okamžik bojovala s nahnutým nákladem. Nehoda byla na spadnutí, zvíře zakoplo, svalilo se na zem a zlomilo si přední nohu. Rozjetý vůz najel přímo do ní, levé kolo se zastavilo až na jejím břiše. Chudinka Kobylička ještě nechápala, měla vytřeštěné oči a strach, jakýkoliv pohyb jen rozšiřoval její ránu, bylo to strašné, k uzoufání.

Na Lukášovo volání nás přispěchalo příliš málo, někdo ještě běžel zazvonit na poplach. Do vozu jsme mohli tlačit sebevíc; zvíře se pokoušelo vymanit a jen dál trhalo samo sebe, jak ve zlém snu!

Když přiběhlo dost posil, Kobyliččina krev stékala po cestě jak ze silného pramene. Břicho jí popraskalo na několika místech, část vnitřností vyhrězla ven, ležela v hlíně a písku. Bratr Lukáš, hlavní viník toho utrpení, se na kolenu snažil oběma rukama nahrnout vnitřnosti zpátky do rozříznutého břicha. Chvíli jsme si asi mysleli, že to tak má být, nechali jsme ho; byli jsme otupělí, schváčení smutkem. Konečně jsem se probudil. Chytil jsem bratra Lukáše v podpaždí a pomohl mu na nohy, otočil ke mně svůj slzami zbrocený obličej a povídá: „Moje Kobylička, měl jsem ji tolik rád, byla tak statečná.“

„Tak pojď,“ říkám mu já „máme ještě spousty jiné práce.“ Nechal se odvézt pryč. To už se dostavil Edgar se Štěpánem:

„Rychle,“ řekl mistr Edgar, „přineste ostrou čepel, pospěšte si.“ Antonín odběhl a za okamžik byl zpátky. Mistr Edgar mezi tím dodal: „Je třeba přeříznout krkavici, nebude tak trpět.“

Lukáš byl zpátky, dřepel si, položil si její velkou hlavu na kolena, objal ji rukama a s pláčem políbil. Kobylička jako by pocítila trochu úlevy a útěchy. Aspoň se už nesnažila vstát, byla na úplném pokraji sil. Předchozí žalostné pokusy strašným způsobem zmítaly jejími vnitřnostmi, kouřilo se z nich. Nyní jako by se uklidnila, měl jsem dojem, že pláče, hřbetem jí čas od času otřáslo, jako když někdo dlouze naříká.

Nikdo si nevěděl moc rady: konvršové se obraceli zády, tovaryši se dívali jeden na druhého, kdo se toho chopí? Tak trochu jsem se za naše zastyděl, chovali jsme se jak ženské, tovaryši byli zmužilejší. Kdybych to uměl a měl dost síly, podrízl bych ji, ale bál jsem se, že spáchám ještě větší jatka, neznal jsem to správné místo. Tovaryši se radili mezi sebou, nás dopředu vynechali: volba padla na nejméně schopného, tedy

na Antima. Za pár okamžiků mělo být po všem, několik rázných slov, gesto bradou, kterým si vynutil ticho. Antim, čelisti pevně skousnuté, přistoupil ke zvířeti, nad chomoutem nahmatal hrdelní tepnu, něžně zvíře pohladil, v ruce si srovnal čepel. Benedikt byl ale na svém místě, myslím, že až do poslední chvíle doufal, že se toho ujme někdo z konvršů. Konečně zakročil, nad loktem zachytil Antimovu levačku, obrátil ho k sobě, podíval se mu do očí, spíš až do žaludku. Antim mu beze slova podal čepel. Benedikt ji s bleskovou rychlostí vrazil na správné místo. Lukáš, který tu scénu pozoroval, se naklonil a spodní částí své tuniky zakryl Kobyličce zrak, na to položil i ruce, zřejmě jako další vrstvu. Kobylička už nereagovala, vydechla poklidně, její velká hlava ležela v náručí svého druha, přítele, jenž ji během agonie ještě jemně líbal na nozdry, mezi očima, jako když se uspává malé děcko. Pak se natáhly nohy, oko vyhaslo. Kobyličce přestala práce i utrpení. Byli jsme z toho celí otupělí a dojatí; tovaryšům to došlo a stáhli se pryč. Benedikt za mnou přišel, že mi potřebuje něco říci, vysvětlit.

Lukáš si přál, abychom ji pochovali lidským způsobem, nejdřív jsem tomu byl nakloněn, ale pak jsem změnil názor: mezek, naše udatné zvíře, nám nesmí jen tak přestat sloužit, svou smrt nám musí vykoupit, tak jako nám platil za svého života. Bratr Benedikt odváděl Lukáše, jenž vypadal, jako by právě vyšel z krvavé lázně, krev mu stékala od hlavy k nohavicím, po rukách, prostě všude. Ten poslední, osvobozující výstřik mu potřásl vous i čelo. „Tak pojď Lukáši, už je po všem, půjdeme se umýt, bude to chvíli trvat.“

Vracím se do své pracovny a písemně zaznamenávám zamítnutí žádosti našeho bratra Lukáše: „Dvacátého pátého dne měsíce září, při prvních hodinkách, zvíře stáhneme. Kůži připravíme k vyčinění. Nejlepší maso nasolíme a naložíme na zimu do sudu, ten uložíme do chládku, ochráníme před hmyzem. Tak bude dost potravy pro naše pomocné síly i během mrtvé sezony. Část rozdáme tovaryšům, jak solené, tak čerstvé maso. Odřezky nepoužitelné k nasolení rozdáme chudým. Velké kosti rozřežeme na malé kousky. Práce musí být skončena ještě před tercií. Bratr Bruno, mrňous, vyjde po laudách ven a roznese zprávu po okolí. Rozdávat se začne

ve dvě odpoledne. Vše, co zbyde, i malé odštěpky převezeme před setměním prasatům do Florielly. Kosti se spálí na saze, z nichž vyrobíme inkoust na psaní i na rýsování. Tímto úkolem je pověřen bratr Gabriel, který se v té práci vyzná. Vykotlá dubový kmen asi tak půl sáhu dlouhý, musí být opravdu vyschlý a bez nejmenší prasklinky, kotlina se tímto špatně manipulovatelným prachem naplní. Otvor se vytěsňuje víkem, v němž se ponechá otvor, tak aby jím prošla větší lžíce.“

Když se všichni budou řídit mými pokyny, získáme pro společenství zpět zhruba polovinu Kobyličiny ceny. Ze všeho se dá vytěžit vítězství; zvíře vědomě poražené nám přenechá svou kůži, naložené maso a drahou čern svých kostí: trochu směšné vítězství, to je možné.

- **Svatého Michaela, dvacátého devátého dne měsíce září**

Nechť ti, kdo pění o to, co je uvnitř, pohrdají a přehlížejí venkovní, staví si k užítku domy podle chudoby, po vzoru svaté prostoty, s liniemi narýsovanými zdrženlivostí svého otce.

VILÉM ZE SAINT-THIERRY

Kostel je navržen do nejmenších podrobností. Mohu říci, že v tomto stavu už v nákresech nedojde k žádným závratným změnám. Klenbě v lodi a transeptu jsem dal lehce lomený tvar, téměř nepostřehnutelný. Je to z úsporných důvodů, vyhneme se tak vzpěrám na fasádách. Tvar klenby v bočních lodích je pojat výhradně tak, aby udržel tlak valené klenby v hlavní lodi. Toto architektonické řešení je čisté, bez kompromisů. Boční loď jako jeden dlouhý opěrný oblouk s pilířem. Klenba z půloblouků nevzbuzuje jedinou pochybnost, ani lhát nesmí. Za tuto volbu se nestydím; hospodárnost je krásná sama o sobě, žádná lítost či oběti, toliko užitečnost rozhodnutí. Podívám-li se na všechny své práce a výzkumy, pak o proporcích této apsidy a apsidíol, o východní stěně transeptu, o kruhových oknech a světlících mohu skutečně prohlásit: to je to nejjímavější, na co kdy oko v jakémkoli opatském kostele pohlédlo. Sklon terénu mě přinutil, abych do křížové

chodby navrhl krátkou šikmou plochu. Myslím, že lidskému oku patrná nebude.

● **Svatého Jeronýma, třicátého dne měsíce září**

Zítřka to bude dvě stě dní, co jsme se objevili v těchto končinách, všichni se potíme, sotva popadáme dech, od rána do večera. Slíbil jsem, že apsida bude dokončena příští rok, na svátek Panny, a taky že bude. Všechny stavby pronásleduje stejný osud, vždycky začínají v nejméně vhodné období. Na severu je přeruší první sníh a mráz. V Akvitánii či Provensálsku lze sice stavět celý rok, ale my si k započítí prací vždy vybereme období bouřek a větru. Stavbu naruší nějaké neštěstí, kvůli němuž je třeba práci odložit, těsně před zimou. Ačkoliv jsme začínali v předstihu, i nás postihlo totéž. Všechno mělo být připraveno na příští léto, teď mám ale nepříjemný pocit časového skluzu. Bohužel jsem příliš tlačil na pilu, sebral všechny konvrše z Florielly, nechal je dřít tak, že již spálili všechn svůj tuk, tenká kůže se jim lepí ke kostem, svaly mají tvrdé jako kámen. Tím neříkám, že jinak jsou mniši líní a tlustí, to ne, ale i přes každodenní odříkání si zachovávají určitou tělnatost, jež souvisí s pravidelností života, kvalitou stravy, někteří též říkají, že s celibátem. Musím přiznat, že Řeholi nedodržíme. U každého jídla přidáváme do polévky sádlo nebo maso, vejce či mléko. Z financí na stavbu jsem ušetřil dost na to, abych mohl tajně posílat mistra Štěpána na trh do Carcès nebo Lorgues, kde obstarává vše potřebné. Samozřejmě že to převor ihned zaznamenal. Doufal jsem, že si toho nevšimá, jenže minulou sobotu na mě tiše ucedil:

„Nastal čas, abych nakoupil víno na zimu!“

„Vždyť my tu zimu nemáme.“

„A vzpomínáš, jaká byla vloni?“

„Snad ve Florielle, ne?“ dělal jsem hloupého.

On se usmál a pokračoval:

„Je pravda, že Florielle je v horách, zde je vzduch teplejší, nemyslíš? Co kdybychom do polévky místo vína přidávali sádlo, pondělím počínaje.“

„Chvályhodná myšlenka, otče převore, víno sice posiluje, ale sílu nedává!“

Tak to chodí s bratrem Petrem; pro všechno má pochopení, ten malý podvod mu ovšem vadil.

Máme ve zvyku pracovat v takovém tempu, že obavy z časové ztráty se staly přímo posedlostí. I v neděli čas, který jsem obvykle trávil na procházce v lese, věnuji obhlídce stavenišť. Tesaři chodí po lomech, lomaři k pecím nebo do kovárny, nedokážou se odpoutat od díla. Jsme na sebe navázáni, urputně, jako bychom se upsali ďáblu. Tady je myslím na místě, abych se zmínil o Tiburciovi, našem posledním příchozím, jenž nahradil bratra Filipa, a o snu, který mi chtěl vyprávět. Nejdřív jsem ho odmítl, ať ho poví raději při zpovědi.

„Ale ne,“ odpověděl mi, „to není sen hříšníka, spíš výstraha týkající se stavby; a stavba, to jsi ty, ne?“

Zpozorněl jsem, šel zavřít dveře a poslouchal dál:

„Víš, myslel jsem, dělám tady vlastně všechno, ale řemeslem jsem zedník, pokladač. Ta zeď byla vysoko, byl jsem tam sám, vysoko na pilíři, tak padesát stop nad zemí; každý den jsem vylézal po žebříku nahoru, celý se pode mnou prohýbal, jak byl dlouhý, jeden bratr mě na zemi přísluhoval; sám jsem si vytahoval kameny a pokládal je. Jen co jsem vylezl nahoru, opřel se do mě vítr silný jak sto čertů. Každý den jsem položil tři řady a žebřík si nastavil o tři příčle, byl jsem nejvyšší z celé stavby. Ale co to jednou z rána vidím? Žebřík moji zeď přesahuje o pět příčlí, divné, ne? Dělám jakoby nic, ještě přidám na tempu. A večer, když jsem lezl dolů, bylo příčlí jednapadesát. Jenže nazítří žebřík opět přesahoval! Počítám znovu: padesát jedna příčlí. Následující dny jsem za celý den nestačil dohonit práci, která přes noc zmizela. Rozhlédl jsem se po ostatních bratřích pokladačích. Bylo mi jasné, že i oni na něco narazili; dívali jsme se na sebe pokoutně, nejdřív s neklidem, potom s opravdovou hrůzou, čím víc kvádrů jsme položili, tím víc zdiva se zbouralo. Říkali jsme si: jestli se teď objeví předák a uvidí, že nestavíme a jen ujídáme kameny, to bude zas kravál! Rozumíš, že ano? Jednou večer jsme si na kameny udělali značky, spočítali příčle; druhého dne koukáme jak janci, kameny tam jsou, vyžděné jako včera, a žebřík opět přesahuje o tři příčle. Tu noc jsem zůstal na místě, úplně

sám, z větviček jsem si postavil takové zaměřovací rysky a čas od času kontrolojuji zdi pohledem; bylo novoluní, skoro nic jsem neviděl, můj pilíř se rýsoval jen tmavým obrysem. No, můžu si oči vykoukat, pořád nic. A najednou! Slyším, jak někdo leze po mém žebříku, pomalu, pomalinku, jen trošku to vrzalo. Teda strach jsem měl! Ale pak si říkám: tohle nebude vítr. Neviděl jsem na něj, byl z druhé strany, když se pak objevily jeho ruce a celé paže, mnišská kapuce, to už jsem nedýchal vůbec: vůbec neopouštěl žebřík, zdálo se mi, jako by něco pokládali, slézal dolů a vylézal zpátky a takhle pořád dokola. Zaměřil jsem, nic se nezměnilo. Říkám si, jestli toho mnicha chytím a bude to sám mistr díla, Benedikt, Bernard nebo převor, tak to zas jen slíznu: ‚Co ty tady Tiburcie?‘ a pak mi naloží ještě korekci, tak jsem radši zůstal na místě a ani se nehnul. Ten lump se smíchem odchází, to snad není možný, říkám si, anebo si přihnul. V tu chvíli měsíc zapadl za hustý mrak, já slyším jakoby šustění tisíce křídel nočních ptáků, skřehotání, zvuky boje jako kolem nějaké zdechliny, klepání zobáků a polykání hladových krků. Skulinou jsem zahlédl ptáky vysoké jak zvonice, posedávají všude, dokonce i na mém pilíři, a zápasí o žrádlo na zdech. Ani ti nedokážu říci, co jsem v tu chvíli cítil, tak se stydím. Když skončili, zůstali nehnuté a já vidím, aniž bych se koukal, jak se to pomalu všechno snáší centimetr po centimetru. Měsíc se schoval, slyším je odlétat a pak už nic. Jdu blíž a konečně chápu; počítali jsme všechno, ale na základové řady jsme zapomněli, tři se právě probořily do země – já měl olovo v botách! Chci za tebou hned běžet, všechno ti říci, jenže v tu chvíli ke mně přistoupí nějaký chlápek se zbraní v ruce, celý v bílém, a povídá: ‚Konečně jsi to pochopil, prostinký Tiburcie, věděls, že to jsou démoni, jenže nám to nikdo neoznámil; víš přece, že od toho jsme tu my. Zítra si vezmete kříže a ukryjete je nahoru, na žebříky, o ostatní se postarám.‘“

Tiburcius je ještě mladý, pracuje dobře, bez ustání. Je malé postavy, široký v ramenech, vypadá stále zdravě, obličej hezky kulatý, bez vousů. Říká se o něm, že je potomkem jednoho Berbera, vyhnance z Malty, a křesťanky z pobřeží. Celý den si vyzpěvuje náš chorál a v práci se zastavuje jen, aby si poslechl a vychutnal složitější pasáže, modulace tónu. „Když

jsem byl malý kluk,“ řekl nám jednou, „farář z naší vesnice zhudebnil vše, co se na kostele říkalo, a mně se to tak líbilo, že jsem vstoupil k vám.“

„A tím se skončil ten tvůj sen?“

Nejdřív mě ta jeho fistule pouze bavila, ale ke konci mi naskočila husí kůže. Ten sen byl příliš nepravděpodobný, příliš dokonalý. V chmýří nad rtem i na čele se mu však zablýskly kapky potu. Ruměncem v tvářích nejdřív zřialověl, pak zšedivěl, ramena sklesla. Vypadal zdrceně, citlivost orientálce mu říkala, že mu nevěřím, a tak mi s pohoršením povídá:

„Bylo to tak, přísahám! Copak bych ti vyprávěl nějaké lživé vidiny; kameny byly pokládány jako ve snu, rozumíš, ne jako ve skutečném životě. Strachy jsem se probudil, všechno jsem si pamatoval, zpocený od hlavy k patě, možná s horečkou. Ano, od tohoto okamžiku si už přestávám být tak jistý: chytil jsem se po tmě svého kříže, svíral ho v rukách; vstal jsem, vyšel ven, vylezl poslepu na svůj žebřík, třásl se strachem a zimou, nahoře jsem ten kříž vsadil do otvoru po vylomené příčli, asi tak na horní úrovni pilíře. Stál jsem ještě na žebříku, když jsem se probudil! Zatímco já bych dal krk na to, že je to doopravdy, páni! Když už jsem byl nahoře, nebylo dalších pochyb: uslyšel jsem zvon, bratři se chystali a já na všechno zapomněl – úklid matrací, běžná rutina. Pak byla modlitba, kaple a mě jako obvykle čekaly tašky. S Antonínem, který jde zas do kovárny, používáme spodní stezku; čekáme na sebe. Jenže on nikde, tak si říkám, že už mě asi předešel. Beru to stezkou kolem potoka. Procházím kolem stavby a začínám se tomu snu smát, stočím hlavu doprava a podívám se vzhůru: můj pilíř tam stojí úplně o samotě, tyčí se uprostřed do výšky padesáti stop, na vrchní kladnou řadu právě dopadá sluneční paprsek. Nohy mi změkly, kolena se roztrásla, jdu se podívat blíž: kam zmizelo všechno zdivo?! Z žebříků i lešení byla jedna velká, nepřehledná hromada; jen můj pilíř stál nedotčen, kolem čisto, pouze dole pod žebříkem, v pološeru začínajícího dne ležel mnich. Teda, to je něco! Zatřásl jsem s ním, kukula mi zůstala v rukách, zvedám ji, něco se z ní sype, to už jsem jekal zuby: balík starých kostí padá ven jako kupa suchého dříví, rozeřvu se na celé kolo, jsem ztracen... a znovu se budím, páni, to snad není možný!! Zvon stále vyzvání, bra-

tři vychází po jednom z dormitáře. Chvíli po Benediktovi přichází mnich, sahá mi na čelo a povídá: „Máš horečku, Tiburcie, zůstaň ležet, přijdu se na tebe podívat. Ne, ne, říkám mu, jdu taky, počkej na mě.“ Hotový jsem byl hned, znovu modlitby, znovu kaple, nespouštím z Antonína oči, tak jdeme, povídám mu. Protože viděl, že na tom nejsem nejlíp, šli jsme *campussem*, je to snazší, jdeme s ostatními. Tentokrát našťěstí stojí stavba nedotčená. „Kterého je dnes?“ ptá se mě Antonín a já odpovídám: „Pátek, svátek archanděla Michaela.“ To byl vrchol všeho, téměř jsem si začal myslet, že to začne nanovo.“

Tiburcius se zarazil, neklidný. Mluvil celou dobu nejen rukama, ale i hlavou, očima, já zůstával v zamyšlení. Začátek se mi pravda zdál trochu přitažený za vlasy, konec už nikoli, to jsem věděl.

„O tobě, Tiburcie, nepochybuji, jen mi řekni: můžeš s jistotou tvrdit, že je tvůj příběh až do zjevení bílého muže pravdivý?“

„Vždyť ti říkám, tím koncem jsem si nejjistější! Bylo to tak přirozené, bez jediného přerušení, jako na opravdové stavbě. Na konci jsem z toho už šlel. Zeptej se Benedikta, jak mě našel, uvidíš, já se neodvažuji.“

„Klid, Tiburcie, byl jsi určitě přepracovaný: únava, posedlost kamenem a zděním, do toho horečka. Víš dobře, že já věřím jen na věci skutečné.“

A tak to šlo dál. Rozhovor časem zabrousil k otázce, jak nejlépe napouštět spáry mezi kvádry. Tiburcius se konečně mohl pustit do svého oblíbeného tématu, smál se, plácal se do stehen, pohled se mu rozjasnil, svědomí uklidnilo. Aby byl závěr skutečně dokonalý, vyprovodil jsem ho s rukou na rameni. Zvláštní sen, ale pravdivý, o tom jsem dnes přesvědčen. Tenhle Tiburcius má dar vypravěče a představitosti: krásné a zároveň hrůzostrašné, s bohatou symbolikou. Před očima se mi ten obraz odvíjí jako dlouhá, černobílá freska.

Práce započaly; špičáky rozbíjíme skálu na místě východního křídla a apsidy. Už poněkolkáté říkám, že stavba začala. A byla to vždy pravda. Nejdřív jsme spustili přípravu základů pod západním křídlem. Pak přišlo klučení a zarovnávání. A nakonec výpomocné práce, protože v některé dny bylo nutné zaměstnat volnou pracovní sílu. Tak došlo k odstranění

skály tam, kde by stejně v budoucnu překážela. Za skutečné stavební dílo můžeme ovšem považovat až zpevňovací práce na hliněném podloží pod severním křídlem křížové chodby, ty byly od počátku nutností, navíc jsme zde mohli využít všechnu sutinu, jež překážela v lomech. Stavba tedy začala už dávno. Avšak skutečný začátek, ten spočívá v okamžiku, kdy stavbyvedoucí obeznámený s plánem vytyčí a odkryje potřebné základny, jež zároveň slouží jako hranice sálů a kostela v jednotlivých či sjednocených úrovních. V tom bych viděl skutečné započetí stavby, i když ze zkušenosti vím, že první, opravdový den začne složením prvního materiálu a položením prvních základů. Dnes jsem předal konečný plán úrovní a stavebních linií, nechal natáhnout první šňůry, položit značky. Antim vyrobil vodováhu, Štěpán trojnožku, nástroj těžký, ale vynikající. Jan se dychtivě chopil plánů a kamsi odešel, aby si je nastudoval. Zítra mě zahrne otázkami, zeptá se mě, proč jsem rozhodl tak a tak, pokusí se vymámit jisté změny, aby ulehčil práci nebo někde na něčem ušetřil. Na všechno budu muset říci ne.

Mezi úrovní *campusu* a refektářem je rozdíl přes dva sáhy. Mám v plánu snížit úroveň dláčky kostela a mírně zvýšit severní křídlo. Tím z pohledu osy sever–jih budou rozdíly méně nápadné, nepřesáhnou víc než dvanáct stop. Víc podle mého nejlepšího svědomí udělat nemohu, a to řeknu i opatovi. Úroveň kostela by měla dojít snížení až jeden sáh, jinými slovy, zde bude nejméně práce: zmizet by mělo celkem pět sterů skály, možná nestojí za nic, je ovšem tvrdá, o tom jsme se přesvědčili při sondování v hloubce tří stop. Bude se zkrátka víc kopat než navážet; až se zaplní všechny díry pod východním křídlem, zbytek suti použijeme na plnicí materiál a šterk. V podélných osách takové výkyvy naštěstí nejsou, pouze východní křídlo se snižuje, avšak nepatrně. Příkopů celkem vzato nebude ani třeba. Takřka všude se bude zdít přímo na skalní podloží: to je naše výhoda. Až začneme skutečně stavět do výšky, doufám, že na nejméně polovině stavební plochy spatříme ono obrovské schodiště sbíhající k potoku, sestavené z jednotlivých sálů vyhloubených podobně jako hliněné bochníky bratra Alfonse, jen stokrát větší.

Od úplňku se kazí počasí, mraky jsou čím dál hrozivější. Celé září bylo zkrátka příliš hezky, mlha k nám teď stoupá

od Argensu hned po západu slunce. Převor si nás svolal večer do sakristie, měl radost, že plán je hotov, tedy alespoň ten celkový. Sdělil nám, že započetí prací vnímá jako něco velmi důležitého. Opat vyjádřil přání, abychom se připravili k položení základního kamene. Čtvrtého dne měsíce října Rajmund Berenger, biskup fréjuský, a Hugo Balz posvěti náš kostel i opatství. Hned zítra se pustíme do přípravy toho slavného dne. Vlastní kámen je už otesán, výklesek v něm těž, ještě musíme přesně určit a upravit místo usazení; jinak je vše připraveno.

Kvůli velkým bolestem v noze jsem nucen usednout, Bernard s Benediktem mě dokonce museli přenést. Bratr Petr vyjádřil přání u nás povečeřet: kuchař a dva konvrši přitáhli kozy a desku na stůl, převor s sebou přinesl kytici a džbánek vynikajícího vína. Večeře se protáhla i přes kompletář, byli jsme šťastní a možná i trochu opilí. Často si představuji, jak tu ještě dlouhá léta žiju, jak po celou dobu držím nad stavbou ochrannou ruku patriarchy. Benedikt vypráví pár anekdot, zmiňuje toho a toho, a taky Tiburcia. „Co se toho týká,“ já na to, „pokud se někdy, až už tu nebudu, stane na stavbě něco podivného, nevysvětlitelného, zajděte za ním pro radu a zapíšte si ji za uši, ten člověk ví, o čem mluví.“ Ač jsem se snažil vyslovit svá slova nezúčastněně, mí bratři něco vytušili.

● **Svatého Konstancia, čtvrtého dne měsíce října**

*Kámen, který stavitelé zavrhli,
stal se kvádrem nárožním.
Hospodinovým řízením se tak stalo,
je to podivuhodné v našich očích.
Toto je den, který učinil Hospodin,
jásejme a radujme se z něho!*

ŽALMY

Už v pondělí ráno, za svítání, bylo na stavbě vše připravené k položení základního kamene. Člověk musí být všude. Bernardova dobrá vůle ani Benediktovo neklidné pobíhání

nestačily. Skutečnou práci – ani jsme se nezastavili – jsme odvedli my, mistr Pavel, Štěpán a já. Nedošlo nám, co všechno si ceremonie žádá, vyčištěním staveniště od veškeré suti počínaje přes vybavení polní kuchyně nutné k pohoštění dvaceti mnichů a družiny pánů po květiny na výzdobu, louče a lampy k osvětlení.

Zatímco si všichni, konvrši i mniši, perou a spravují oblečení, zbývá ještě mnoho dílčích i velkých úkolů, je tu zmatek, horečnatá nálada.

Včera v podvečer konečně nastal onen příjemný okamžik, kdy je vše konečně připraveno a člověk si může v klidu duše změřit hotovou práci. Měl jsem pocit jistoty, všude řád a čisto, stroje – vrátek, sochor – i kámen u místa svého uložení, po ruce položené potřebné náradí. Vše v dokonalém pořádku. Spíš z požitku než ze špatného svědomí jsem si chtěl ověřit spolehlivost vrátku. Lano se napnulo, kleště se zahryzly do boků kamenného kvádru, jenž začal pomalu stoupat... Tu se mi rozbušila krev ve spáncích, čím dál silněji, a já si uvědomil svůj omyl, nechtěl jsem tomu ani uvěřit. Kámen měl být uložen čtyři stopy od osy apsidy, a já teď věděl, že tato vzdálenost v poměru jedna ku třem je nesprávná. Zcela mě to ochromilo, musel jsem si sednout, zavřít oči. Plný beznaděje poslouchal jsem z dálky hádku mezi Pavlem a Benediktem, samá prudká, nespravedlivá a přísná slova na adresu mého mladého bratra, o němž jsem věděl, že práce ve spěchu mu nesvědčí. Bylo prakticky nemožné, abychom v těch několika zbývajících hodinách, teď když už vše mělo být na svém místě, přesunuli ložiště, s kterým jsme předtím celé dva dny zápolili. Ta hádka byla zbytečná, vypadala hloupě a nic neřešila. Už chvíli jsem smutně pozoroval pokřivené grimasy a lítostivá gesta, jež mi byly určené; bylo načase s tím skoncovat. Vstal jsem a zastavil další diskusi:

„Mistře Pavle, bratře Benedikte, vy všichni, toto je má zodpovědnost: nadávky patří mně. Ale ujišťuji vás, že do zítřka kámen položíme na správné místo! Máme dvě hodiny, dokud nezapadne slunce, jedenáct hodin přes noc a tři ráno: s trochou odvahy uspějeme. Připravte louče a lampy, deset bratří k Benediktovi, tři k mistru Pavlovi, čtyři k mistru Janovi, ostatní mají do půlnoci odpočinek. Pak se směny vymění.

Štěpán, Antim a Bernard v případě potřeby nahradí předáky. První směna pak vstane v šest ráno a dokončí to. Slyšeli jste, co jsem řekl, ano, dokončí to...“ Jen převora jsem nepřesvědčil, stále trval na tom, že to nemůžeme stihnout. Proti svému zvyku mi začal domlouvát, zapřísahal mě, abych od svého bláznivého rozhodnutí ustoupil: „Necháme-li to tak, jak to je,“ povídá mi, „tak si nikdo ničeho nevšimne a až po slavnosti kámen přesuneme na správné místo.“

„Muži malověrný,“ zašeptal jsem.

„Máš pravdu, dobře, jako pokání mi tedy dej nějakou práci.“

„S tím se počítá, převore!“

„A co budeš dělat ty?“

„Já? Totéž co ty, co vy všichni! Ještě než se setmí, předělám s Benediktem nákres. Tebe poprosím, abys dohlédl na večeri, dal dohromady skupiny, poslal spát noční směnu a nechal uvařit polévku, na střídání: přijde jistě vhod. Já si zatím nechám Tiburcia a Edgara, postarají se o osvětlení. Řekni kuchaři, ať jim dá jídlo stranou.“

To, co se v tu noc rozpoutalo, není k popsání. Mou starostí bylo jen vyhnout se zbytečné námaze, nadbytečným úkonům. Z východu se zvedl vítr, neustále nám zhasínal lampy nebo si pohrával se smolnicemi. Tehdy jsme o jejich namodralé světlo přicházeli úplně. Konvršové však kopali již po paměti, od kladiv a krumpáčů se jen jiskřilo. Ve tři hodiny ráno na nás padla únava. Ani v druhé skupině nikdo nespál, pravděpodobně z nervozity. Pak v rozmezí několika úderů dopadlo kladivo nejdřív na Viktorovy prsty, potom i na Marcelovu ruku, bratr Gabriel jim rány sice hned vypálil, ale tato cena krve a raněných těl opravdu bolela. Trpěl jsem s nimi, stejně jako s Benediktem, jemuž vítr a pocit viny vehnaly slzy do očí. Abych při svém dozoru aspoň něco dělal, sbíral jsem odštěpky, nejdřív do kupiček, které jsem potom v lísce a s holí v ruce odnášel o dvacet kroků dál. Převor – tento šikovný a silný muž – patřil mezi nejužitečnější. Na nebi zalitým ranní mlhou nakonec i louče ztratily svou zář. Malomyslnost vážně zpomalila práci, byl na nás žalostný pohled: popelavé obličej, zarudlé oči, nepřesnost v pohybech. Šest hodin nejistého úsilí nic nerozhodlo, ale to už přišli další.

Páky zanedlouho vylomily čtyři stery skály, ty byly odvaleny na kraj východního křídla. Pavel s Janem odklidili vrátek, sochor, veškeré nářadí. Bratři odpočatí a s velmi vážnou tváří zbyli na konec. Když se slunce konečně zbavilo mlhy a začalo pálit do kůže, Pavel, Jan a bratr Petr, náš konvrš, zůstali sami u základny a dělali vše proto, aby byla dokonale plochá, cizelovali ji dlátem, jako na lomu. Před zraky zamýšleného převora jsme napnuli dvě šňůry a s pomocí železného úhelníku jsme narýsovali přesné umístění, kam kámen poté položíme. Konvrši se jeden po druhém přicházeli podívat, čerstvě vyholení, čistí, prostě jak se patří, i se škapulířem pečlivě zastrčeným za kožený opasek. Místo jsme opouštěli bez lítosti, ty tam byly namyšlené pohledy z předchozího večera, hrdí jsme byli, ale trochu smutní, jako když i po vítězství nad sebou samým zůstane pachučí pokušení. Samozřejmě stále je tu otázka: k čemu to všechno? Jenže bez této šílené noci by pro nás posvěcený kámen nikdy nebyl kamenem „prvním“ a nárožním...

A tak se stalo, že jsem se nakonec slavnosti nezúčastnil, padl jsem na slamník zchvácený horečkou a už se nezvedl. Chtělo se mi jen spát, na nic nemyslet, nic neslyšet. Bernard mě neopouštěl na krok; seděl u okna, takže jsem se díky němu na slavnosti přece jen podílel. Má vynucená nepřítomnost mi vůbec nevadila, naopak. Mistr díla má působit i vzhledem; v takovém stavu by pohled na mě mohl zklamat nemálo přítomných. Bojem vycvičení muži, kteří s úsměvem nosí plnou zbroj, si pána kamene určitě nepředstavují jako nemohoucího starce, jenž se ze mě stal.

Ještě nedávno mě napadlo, co když opatství ponese následky mé nemohoucnosti, nemoci; když došlo k prvním náskusům, změnil jsem názor. A dnes, dnes jsem přesvědčen o opaku, projekt má sílu a sebevědomí: je to ten nejsolidnější v mém životě. Možná že krví, jež mi proudí v žilách, tím pomalu rozpouštějícím se tělem se ve mně všechno vyprazdňuje, jen aby duše budovy mohla žít. Jak by naši velkomyslní, pobíhající hosté mohli takový rozpor pochopit? V té pravdě by viděli nanejvýš tak protimluv. Bylo přece jen lepší, abych zůstal ve skrytosti, i když mnohým bratřím to přijde líto.

Bernard hlásil jak nějaký herold: „Bílé kukuly, černé škapulíře, biskup v červeném, zlaté berly; náš opat působí impo-

zantně... a už se objevuje vznešené panstvo, naše údolí jako velká vitráž, kroužkové košile se stříbřitě lesknou jako rybí šupiny..." I já jsem zaslechl jezdce stoupající ke *campusu*:

„Zahaleni do dlouhých pláštů u krku sepnutých těžkými řetězy, všichni nesou nádherné, vysoké štíty s erbem; zakrývají jim celé tělo, od ramene k nohám.“

Píchlo mě u srdce, přestal jsem ho poslouchat a pomyslel na Rajmunda Berengera, na Huga. Bernard pokračoval:

„Otevřely se truhlice, zapálili ohně, baroni se zabydlují. Rozkládají koberce, na *campusu* se staví stany...“

„Bernarde, vidíš mého bratra?“

„Jak ho mám v tom davu poznat?“

„Podle erbu se stříbrnou hvězdou!“

Hugo asi nepřijel, myslel jsem si. Je ve válce s Rajmundem, nedohodli se na smíru, smutné...

„Vidím vysokého rytíře, trochu se ti podobá, celý v černém a stříbrném, táboří u pramene a má na sobě hvězdu...“

V tom neobyčejném hluku i jinak neúnavné cikády ustaly se zpěvem, pár z nich se po chvíli opět nespokojeně rozeznělo, další jim jen bázlivě odpověděly. A já jsem mohl konečně usnout.

Když jsem se probudil, slunce přešlo na druhou stranu. Bernard se nehnul z místa, když mě zaslechl, přinesl mi napít mléka a vrátil se zpět:

„Kámen visí nad základnou, páni zaujali místa kolem apsidy; o něco dál zástup knechtů, masa hnědé, šedé a tmavočervené. Tovaryši stojí spolu s konvrši, nebýt jejich barevných atributů, budou k nerozeznání. Naši bratři jdou za biskupem, stavějí se na svá budoucí místa... Uprostřed, téměř pod kamenem je hrabě, vedle jeho korouhevnik, již usedli po biskupově a opatově boku.“

„Co Pavel s Benediktem?“

„Žádný strach, jsou na svých místech, řídí celou operaci. Víš, že se to podobá poslednímu soudu?“

„První budou poslední, tak praví Písmo.“

„Opat čte pergamen s třemi pečeti... ukládají ho do kovové schránky... biskup mu žehná... jeden z jáhnů ho pokládá do vytesaného žlábků... mistr Pavel vše zakrývá a zazdívá malou deskou... přistupuje biskup, předává lžici jáhnovi,